

Inhoud

Voorwoord	11
Inleiding	17
1 Een Nederlands meisje in Zambia	22
2 De geboorte van Karuna	33
3 Het aanraken van de onaanraakbaren	45
4 Stoppen is een optie	55
5 Westerse superioriteit of Aziatische onderdanigheid	62
6 Een mijlpaal: het eerste dorp op eigen benen	69
7 Zoonlief op de intensive care	77
8 Een tragikomisch schimmenspel	84
9 Samen een eind op weg	94
10 De grote schok	101
11 Karuna Nepal op eigen benen	114
12 Twee nieuwe ambities	122
13 Afscheid van Karuna	128
14 Tunafasi in Oost-Congo	138
15 De ethiek van Friendship	151
16 Even terug naar Nepal	160
17 Ontwikkeling van binnenuit	164
Dankwoord	173

Voorwoord

Tijdens hun allereerste avond in Kathmandu in april 2007 ontmoette ik Betteke, net aangesteld als directeur van Karuna Foundation, en René, de oprichter. Voor de bijeenkomst waren vijfenveertig minuten uitgetrokken. Ik was er wel aan gewend om Europeanen te ontmoeten. Ik was al enkele keren in Nederland geweest. Maar ik bleef het spannend vinden mensen van een andere cultuur te spreken. Twee lange Nederlandse mensen met hun accent en hun Nederlandse manier van doen en een kleine Nepalees met zijn eigen uitspraak en zienswijze! Ik begreep niet helemaal wat ze voor ogen hadden. Mijn bezorgdheid bleek echter overbodig: al na een kwartier besloten we te gaan samenwerken. Niet veel later was Karuna een feit.

Preventie van vermijdbare handicaps en verbetering van de kwaliteit van leven van kinderen met een beperking, dat bleek voor ons alle drie hét onderwerp waar we ons op wilden richten. Het voorkomen van handicaps vóór, gedurende en na de bevalling, door betere moeder- en kindzorg, zou een eerste stap kunnen betekenen in het verwezenlijken van mijn langgekoesterde droom: het runnen van een moeder-en-kindziekenhuis dat ook toegankelijk is voor de allerarmsten.

We hebben lang gediscussieerd over het begrip liefdadigheid. We waren met elkaar eens dat veel mensen hulp nodig hebben, maar dat daar wel iets tegenover mag staan. Hulp mag er niet

toe leiden dat mensen zich afhankelijk gaan opstellen. Hun eigen inbreng, in welke vorm dan ook, is van doorslaggevend belang.

We besloten uit te zoeken hoe de mensen zelf een essentiële bijdrage konden leveren aan de ontwikkeling, opzet, uitvoering en evaluatie van het project. We zouden als een internationale non-gouvernementele organisatie opereren en samenwerken met overheidsinstanties in Nepal. We wilden onszelf zo mogelijk overbodig maken. Dit zouden we kunnen bereiken door de mensen in de dorpen zo op te leiden dat ze na vier jaar het werk zelf konden doen. Voor elk van ons was het ook belangrijk dat dit initiatief uitsluitend door Nepalese professionals zou worden geleid. De uitvoering zou flexibel en ondernemend moeten zijn. Niet de uitvoering van de geplande activiteiten en bijbehorende kosten zouden de criteria voor de evaluaties zijn, maar de veranderingen in de dorpen. We gingen het echt samen doen en al doende leren.

Waarover we aanvankelijk nog wel van mening verschilden was de vraag in hoeverre we konden rekenen op de overheid. Veel mensen uit het Westen vinden de overheden van niet-westerse staten onbetrouwbaar. Ik begrijp en respecteer hun opvattingen en geef toe dat corruptie, mismanagement en het verzuim verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen burgers aan de orde van de dag zijn, ook in mijn land. Maar de overheid blijft wel te allen tijde verantwoordelijk. Lokale en internationale hulporganisaties moeten die verantwoordelijkheid niet overnemen. Mijn mening was dan ook duidelijk: we gaan strijden en zo veel mogelijk druk uitoefenen, maar het moet gebeuren binnen het bestaande systeem. We gaan niet een nieuwe parallelle structuur opzetten. Ook hierin vonden we elkaar. Een andere mantra was dat er betrokken en goedgezinde mensen in het Nepalese team nodig waren. We zouden

investeren in het aannemen van goede mensen en het versterken van hun capaciteiten en kennis. Uitgangspunt bij ons werk zou zijn dat gemeenschappen zich zelf moeten ontwikkelen. Ze moeten zelf een structuur opbouwen; die moet niet van buitenaf worden opgelegd.

Hoewel we het als team over alle vraagstukken en plannen eens waren, waren er ook stevige confrontaties. Tijdens intense discussies liepen we heel wat kilometers in de bergen van Nepal en in de bossen van Nederland. Deze botsingen waren niet alleen te wijten aan cultuurverschillen tussen Oost en West, maar ook aan die tussen privaat en publiek en die tussen een succesvolle ondernemer en een ervaren ontwikkelingswerker. Als al die verschillen bij elkaar kwamen, schudde door het vele duw- en trekwerk soms de grond onder onze voeten. Toch kwamen we er altijd weer uit, simpelweg omdat we geloofden in het doel waarvoor we ons inzetten.

Veel mensen uit het Westen denken dat zij de oplossingen voor armoede in handen hebben, omdat hun voorouders door een soortgelijk proces zijn gegaan en omdat ze beschikken over de middelen en technologie. Maar als je ergens gaat werken zonder te weten hoe het land en zijn cultuur functioneren, hoe mensen tegen jouw werk aankijken en wat voor soort mensen er in je team zitten, dan doe je meer kwaad dan goed. Grondige kennis van de context waarin je gaat werken is de sleutel tot succes. In de vijftien jaar dat ik actief ben in het ontwikkelingswerk heb ik een aantal geweldige projecten volledig zien mislukken, omdat de initiatiefnemers niet veel aandacht hadden voor zulke zaken. Goede bedoelingen alleen werken niet.

Betteke begreep dit alles als geen ander. Haar inbreng werkte als smeerolie in het hele proces. Haar invoelende manier van denken en doen komt denk ik voort uit de jaren die zij als

kind in Zambia doorbracht. Ze heeft die universaliteit geërfd van haar ouders, Bas en Ina. Deze kwaliteit heeft haar enorm geholpen om de context te doorgronden, het vertrouwen van mensen te winnen en de werkelijkheid te accepteren zoals die is. Betteke luistert goed, geeft evenwichtige feedback, accepteert fouten en toont compassie, ook met degenen die de fouten hebben veroorzaakt. Ik kreeg de ruimte om het programma naar eigen goeddunken uit te voeren en snel besluiten te nemen zonder onnodige bureaucratische procedures. Het vertrouwen tussen ons groeide.

Nu is Betteke een andere weg ingeslagen, maar onze overtuigingen en gedrevenheid zijn dezelfde gebleven. We hebben nog steeds nauw contact en delen veel op persoonlijk en professioneel gebied. Onze relatie gaat verder dan die van collega's: we zijn vrienden. Telkens als ik terugkijk, koester ik het werk dat we samen hebben gedaan, de lessen die we hebben geleerd, de resultaten die we hebben behaald en de band die we hebben opgebouwd. De periode 2007-2019 was voor mij de succesvolste periode van mijn leven, op alle niveaus: persoonlijk, professioneel, emotioneel en spiritueel.

In dit boek beschrijft Betteke haar reis met Karuna en haar werk ervoor en erna. Ik kreeg de kans om grote gedeelten te lezen die in het Engels zijn vertaald en kan uit volle overtuiging zeggen dat het onze reis is. Ja, het is ook mijn reis! Ik vind het geweldig om haar woorden en uitdrukkingen, haar opvattingen en haar emoties te lezen. Het is een goede weergave van de reis met al zijn ups en downs. Maar het belangrijkste is dat haar boek laat zien dat ontwikkelingswerk een andere koers moet inslaan. De ontwikkeling van de mens en de mensheid is sterk contextafhankelijk en relatief. Je kunt geen pil maken en daarmee alle ontwikkelingsproblemen oplossen. Ontwikkeling is een evolutionair proces dat permanente innovatie

vereist. Ontwikkelingswerkers moeten daarom meegaan met hun tijd en zelfs voorlopen als het gaat om de specifieke noden en trends. Ze moeten de mensen om wie het gaat er vanaf het begin bij betrekken en zorgen dat zij zelf de regie over hun leven kunnen nemen. De tijd is gekomen om te kijken wat er niet goed gaat bij het geven van hulp. Er zijn namelijk altijd oplossingen te vinden in de gemeenschappen zelf. Dat maakt Betteke in haar boek overduidelijk.

Deepak Raj Sapkota, CEO Karuna Foundation Nepal

Inleiding

‘Deze wereld is er ook voor mij’

Het is feest in het dorp: er vindt een overdrachtsceremonie plaats. Vandaag wordt de verantwoordelijkheid voor het Share&Care-programma, dat nu zonder hulp van buiten verder kan, officieel overgedragen aan de dorpsleiders van Bhokraha, een dorp in het laaggelegen zuidoosten van Nepal. De verzelfstandiging wordt gevierd met speeches van leiders en met traditionele dans en muziek. Er zijn honderden mensen op de been: vrouwen, mannen, kinderen, onderwijzers, gezondheidswerkers, dorpsleiders, journalisten en zelfs een parlamentslid dat in het dorp is opgegroeid.

Karuna Foundation, de organisatie waarvoor ik werk, heeft vijf jaar intensief in Bhokraha gewerkt aan een zelf ontwikkeld programma, Share&Care. Het is een solidair verzekeringsprogramma met als doel alle kinderen en volwassenen, ook zieken, gehandicapten, ouderen en dalits (‘onaanraakbaren’), op te nemen in de ontwikkeling van het dorp. Zo kunnen ook de kwetsbaren toegang krijgen tot onderwijs, zorg en economische vooruitgang.

Na lange speeches van een paar lokale politici hoor ik uit de luidsprekers een jongensstem die met horten en stoten zegt: ‘Vijftien jaar na mijn geboorte kwam ik erachter dat deze wereld er ook voor mij is. Niemand zag me of kende me. Mijn kleine huis was mijn wereld. Ik wist niet dat ik ook rechten had en er ook mag zijn. En kijk nu naar mij. Nu sta ik voor jullie allemaal.’

De stem is van Shankar, zestien jaar oud. Shankar Urau is geboren in een van de armste families van Bhokraha. Hij heeft cerebrale parese, hersenbeschadiging, opgelopen door zuurstofgebrek tijdens zijn geboorte. Hij is zwaar spastisch, praat en loopt moeilijk. Nog niet zo lang geleden lag Shankar de hele dag op bed; hij kon niet lopen of praten.

En kijk hem nu eens. Shankar is een begenadigd spreker. In de Nepalese taal en met lange tussenpozen vanwege zijn spasmen houdt hij zijn toespraak. Het is muisstil, iets wat in Nepal best ongebruikelijk is. Yogendra, programmadirecteur van Karuna Nepal, vertaalt in mijn oor wat Shankar zegt. Ik kan mijn tranen niet bedwingen. Ik realiseer me dat niet alleen Shankar is veranderd, maar vooral ook zijn omgeving. Hij hoort erbij. Hij doet ertoe. Voor mij is dit een van de belangrijkste lessen van de afgelopen jaren tijdens mijn werk in Nepal voor Karuna: dat het mogelijk is het leven van kinderen met een beperking ten positieve te veranderen door aan de omgeving te werken. Als de families geloven dat ook deze kinderen kunnen leren en een inkomen kunnen genereren én als gemeentebesturen en ouders in deze kinderen investeren en de verantwoordelijkheid nemen, dan zullen deze veranderingen voortduren tot in de volgende generaties.

Door Shankar besef ik eens te meer: zonder een omgeving die je stimuleert, kom je als kind en als mens nooit tot bloei. *It takes a village to raise a child* is een bekend Afrikaans gezegde. De leiders van Shankars dorp waren vastbesloten zélf meer grip op hun leven te krijgen. Om die reden zijn ze de samenwerking met Karuna aangegaan. Nog essentiëler was de wilskracht van Shankar en zijn ouders. Om hem te leren lopen maakte zijn vader een loopbar van bamboe. Zijn moeder heeft jarenlang eindeloos veel fysiotherapieoefeningen met hem gedaan.

Terwijl ik naar Shankar luister en vanuit mijn ooghoek zie

dat zijn moeder, gekleed in een mooie sari, van een afstandje vol trots toekijkt, realiseer ik mij dat ontwikkeling altijd mogelijk is. Zelfs in de moeilijkste omstandigheden. Tegelijkertijd besef ik dat de rol die wij daar als hulporganisatie bij spelen minder groot is dan we zelf vaak denken. Ontwikkeling komt tot stand door de mensen zelf. Als buitenstaander kun je in het beste geval een duwtje geven, kennis overdragen en morele of tijdelijke financiële steun verlenen. Iemands zelfvertrouwen vergroten. In Shankars dorp heeft Karuna tijdelijk wat kennis en kapitaal ingebracht, maar het waren de dorpsbewoners zelf die de benodigde omslag hebben kunnen maken. De filosoof Joseph Ki-Zerbo (1922-2006) uit Burkina Faso zei: ‘Mensen worden niet ontwikkeld, zij ontwikkelen zichzelf.’ Prins Claus, voor wie ik sinds mijn studententijd een grote bewondering had, was goed bevriend met Ki-Zerbo en verspreidde zijn boodschap jarenlang in duidelijke bewoordingen, onder andere in een stuk in *Trouw* van 22 juni 1995:

‘Schrap de woorden “ontwikkelingssamenwerking” en “ontwikkelingshulp”. In het gebruik van die termen zit een zekere opdringerigheid besloten; alsof wij voortdurend niet of niet voldoende ontwikkelde mensen moeten ontwikkelen,’ aldus de prins. Hij vervolgt: ‘Het begrip samenwerking is op zijn best een eufemisme; bij vele hulpactiviteiten maken de donateurs de dienst uit en bepalen zij waar het geld naartoe gaat. Zij spreken dan ook van hún beleid in de derde wereld, wat genoeg zegt. [...] Je kunt een mens niet ontwikkelen, noch een volk of een natie. Die ontwikkelen zichzelf. [...] Wij kunnen ervoor zorgen dat een aantal omstandigheden voor de eigen ontwikkeling gunstig wordt beïnvloed. Veel meer kunnen wij niet doen.’

Ruim twintig jaar later, tijdens de speech van Shankar in dat afgelegen dorp in Nepal, dringt tot me door dat deze woorden van prins Claus nauwelijks in de praktijk zijn toegepast. De term ‘ontwikkelingssamenwerking’ suggereert dat wij, als

ontwikkelingssector, een substantiële bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van bevolkingsgroepen, overheden en organisaties in landen die ver van ons vandaan liggen. De ontwikkelingssector blijkt zichzelf nauwelijks te hebben ontwikkeld. Nog altijd domineert het verlangen ‘minder ontwikkelde’ mensen te ontwikkelen.

Ik denk dat we onze rol overschatten. Mijn overtuiging is dat bestendige ontwikkeling van binnenuit en van onderaf tot stand komt. Als hulporganisatie kun je in het beste geval mensen organiseren, hun zelfvertrouwen vergroten door uit te gaan van hun oplossingen en daar kennis en bewustwording aan toevoegen. Respect voor context en culturele waarden zijn hierbij cruciaal. Door op kleine schaal en samen met de mensen die de hulp nodig hebben een goed voorbeeld aan hun leiders en lokale overheden te laten zien, zal er hoop ontstaan en kennis worden verkregen. Dit zal bijdragen aan het vergroten van hun zelfredzaamheid.

Precies die aanpak gebruikten we bij Karuna. Na twaalf jaar bewezen resultaat in de vorm van blijvende veranderingen in de levens van zeer arme families en in het voorkomen van vermijdbare handicaps, kon grootschalige uitbreiding plaatsvinden, samen met de lokale en provinciale overheden. Wat doet Karuna dan anders? In dit boek ga ik daarop in.

Mijn ervaringen berusten op jarenlang werken mét en voor mensen, met name in Nepal, maar ook in Nicaragua, Ethiopië, India, DR Congo en Bangladesh. Talloze gesprekken heb ik gevoerd met inwoners van verafgelegen dorpen die rondkomen van twee euro per dag, met ontwikkelingsdeskundigen, consultants, bureaucraten, gezondheidswerkers, onderzoekers en bestuurders in arme landen en in Nederland. En uiteraard met René, de oprichter van Karuna, met mijn collega in Nederland, Merel, en met mijn collega's in Nepal, Deepak en Yogendra.